

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

մէջ : Խօսք մը որ չըթուեցնեց որս վրայ չգա-
մունեցաւ, այլ այն թերթին վրայ՝ զոր ինքն կը
վարէր, արդ իրագործուած կը տեսնենք : Մենք
ներկայիս Պոլսոյ զբաղէ տներէն կարող չենք
անաշառութեամբ կատարեալ և ըստ ամե-
նայնի ուշագրտու գրականութիւն մը սպա-
սելու, պահանջ մը որ նոյն իսկ կարող չենք
գտնել ամենէն զարգացեալ միջավայրի մը
մէջ : Գրաւական մը « Մասիս » ի բարեշնչման
իր մէջ երեւցած մերթ ընդ մերթ բանասէր
գրիչներու հմտալից շարուածներն են : Եղիշէ
Եպիսկ. Գուրեան այդ ի վաղուց ծանօթ բա-
նասէր եկեղեցականը իր քննական յօդուած-
ներով « Մասիս »-ը ժողովուրդ գասակարգէն
զատ, բանասիրաց եւս ուշագրտու կը հանդի-
սացնէ : Մի քանի ամիս առաջ լեզնեկայ կողմ.
ազանկոց զրոց գերմ. Թարգմանութիւնը լոյս
տեսնելով : Նոյն բարձրաստիճան ուսումնա-
սէրը, փութաց համաօտ տեսութիւններ
կատարել նոյն գրքին մէջ գտնուած ինչ ինչ
խնդրոյ նիւթ եղած իրաց վրայ, ապով ոչ
սակաւ տրամաբան և պարզ բացատրութիւն-
ներ՝ որոնց ընդդիմախօսութիւնը կը հանդի-
հանդիսին մէջ կարգացին բանասէրք. հա-
կաճառութիւնը թէեւ չափազանց երկարե-
ցաւ, բայց բանասէրք անով մի քիչ զբաղե-
ցան, առանց նոր բան մը սորվելու : Խնդի-
րը զաղափարական շատագովութեան շրջե-
ցաւ : Այդ քննադատութենէն վերջը, նոյն
բացադարձ եկեղեցականը ժամանակ կը
գտնէ, հարեւանքի ուսումնասիրական յօ-
դուած մը հրատարակելու Տ. Արփիարեանի
« Մասիս »-ին մէջ Պ. Խալաթեանցի հրատա-
րակած Մնացորդաց զրոց նորագիտ Թարգ-
մանութեան մասին. կը գրէ քննադատն :

« Քանի մը ղեկողութիւններ միայն պիտի
ընենք՝ նախ Պ. Խալաթեանցի՝ այդ հրատարա-
կութեան առթիւ յայտնած ինչ ինչ կարծիք-
ներու մասին, և երկրորդ պիտի փորձենք ցոյց
տալ Մնացորդաց գրքի լեզուական այս կամ
այն երեւոյթները, որոնցմով կրնան հետաքը-
քունի բանասէրները՝ զօրծը, որչափ հնար է,
ասորեքէնէ Թարգմանութեան կամ հնագոյն Թարգ-
մանութիւն մը ըլլալէն անկախ պարագաներու
սակ ղեկողով » :

Այս ուսումնասիրութենէն զատ « Մասիս »-ի
մէջ կը գտնենք մի ուրիշ հետաքրքրական
յօդուած մը, որ կը կրէ « Ապրօ Էֆէնտիի
կեանքէն » վերնագիրն և համառօտ կենսա-
գրական կը կատարէ նոյն Էֆէնտիին, որ 50
տարի առաջ իրրեւ խմբագիր « Նոյեման Ա-
ղանի » ի լրագրական ասպարէզի մէջ ծանօթ
դէմքերէն մին էր :

Հ. Ս. ԵՐԵՄՅԱՆ

1. Իւլիոսկա. — Վիպական գրոցս հեղի-
նակն է, Է. Օմէլկո. Թարգմանութիւն Պ. Հո-
վուեանցի, հրատարակուած Ա. Պօդսեանի
գումարով (ժողովրդական գրադարանի 76-
րորդ հրատարակութիւն) Տպ. Թիֆլիս 1900 :
Գինն 10 կոպէկ : — Իսլամական տնունն է այն
ընկեցիկ աղջկան, որուն վրայ է. Օմէլկո
շարադրած է իր վէպն : — Առաջին էջերուն
մէջ վիպասունը համառօտակի կը յիշատա-
կէ այն ամէն անձերն, որոնց հետ վիպին
պիգնազնուհի իւլիանկա վերաբերութիւն ունե-
ցած է. կը նկարագրէ վայրերն, ուր ման ե-
կած է նոյն ընկեցիկը : — Առաւու կանուի
Լեհական քաղքի մը փողոցի մը բակին մէջ,
մուրացկան կին մը կը տեսնէ ընկեցիկի ու-
րածին մանուկ մի. իւլիանկան էր նա. տե-
ղացիք կը լսեն այդ եղբորութիւնը, տեսնէն
զուրս կու գան, որով ու զուրգուրանք կը
ցուցնուին զայն խնամելու. մի պարագորդ
պարզուկ կաշեգործ՝ գլխարկը չձեռնի, նոյն
բազմութեան մէջ կը տեսնուի ստակ մուրա՝ յօ-
գուտ այդ ընկեցիկ աղջկան. հաւաքածն կը
յանձնէ լուացարար ընտանեաց տանտիկ-
նոջ, որ նոյն հանգանակութեամբ խնամէ
ընկեցիկ աղջիկը : Խեղճ որբիկը այն ըն-
տանեաց շար զաւակներէն միշտ կը շարչա-
րուի կը նեղուի. մի քանի տարի վերջ, լուա-
ցարարի հարբեալ էրկին աշնամայիի ցուրտ
և անձրևոտ զիշեր մը որբիկը տնէն դուրս կը
վնասէ : Անտուն անտէր էր մնացած ուր. պի-
շերուան միջութեան մէջ կը փնտռէ ապաստա-
նարան մը. հնուէն ճրագ մը կը տեսնէ,
որուն կը մօտենայ. և իր արտասուալից ա-
շաց առջև, կը պարզի մի անշուք սննեակ,
ուր պառաւ մը կը գործէ կը կարէ : Նա կը
լսէ երախայի լացի և հեկեկանքի ձայնն. « Յիսուս ու Քրիստոս » մըմնջելով կը բա-
նայ զուռն և կը գրէ որբիկը իր բազկաց
մէջ : Նա իր ամենն ողորմելի և յետին առ-
տինանի խեղճ վիճակին մէջ լինելով հան-

զերձ՝ երկար ատեն կը խնամէ այն թշուառ ընկեցիկը. անոր կը սորվեցնէ ջրիստոնէական վարդապետութիւնը, աղօթքներ, և վերջապէս զայն մի լաւ բարոյական աղջիկ կը պատահասէ: Ժամանակ կ'անցնի, խեղճ պառան ալ ևս բոլորովին սնանկանալով, տանտէրը զինքը տնէն դուրս կը նետէ. և նա՝ որ ժամանակին ամենամեծ հարստութեանց տէր էր, կը ստիպուի փողոցները թափառել օրապահիկ հաց մը մուրալով: Եւ թողոց իւլիանկան և հետացաւ: Որբիկը անտուն անտէր կը մնայ, և նոյն քնակարանին չորս կողմը կը շրջի և զրացնելու ջուլ յաճախելով, կը մուրալ պատտա մի հաց՝ սոլած բերանին: Տարիներ կ'անցնին, մի օր իւլիանկան կը տեսնէ զինքը ամենէն շատ հալածող երախանքէն մին, որ շատ հարբած լինելով, ընկած էր գետին ցեխերու մէջ և խոր քուն կը լինէր. նա շատոնց՝ անկից կ'ուզէր իր վրէժն առնելու. կը դիմ վրաս զինքը բըզեկտելու. բայց պառաւ կնոջ խառնները կը թաքտեն այդ որբիկին փափուկ խիղճը, կը յիշէ ջրիստոնէական պատուէրները. ծուր կու գայ հարբածին զլսուն վերել, և «Հայր մեր» մը կը թոթովէ, որ Աստուած խեղ տայ կը թշնամոյն, օրինաբար մարդ գտնայ, իր մայրը չի վշտացընէ: Եւ դրացիք կը զարմանային ընկեցիկ իւլիանկայի առաքինի վարքին վրայ: Փարսնան առաւօտ մը իւլիանկան կը տեսնէ պառաւ, գառամեղ, պատառած զգեստով մուրացկան մը. որբիկը շուտով կը նետուի անօր գրիկը, որ իր խնամար պառաւն էր. ուրախութիւնն սահման չունէր. պառաւը հագուի իր ճանչնալ իր սանիկ որբիկը, և երկուստեք ուրախութեան արցունքներ կ'անձրեն. իւլիանկան կ'ուզէ պառաւէն չի բաժնուիլ, բայց պառաւը չուզեր խեղճ աղջիկը մուրացկանութեան վարժեցնել. բայց վերջապէս անոր չափազանց աղաչանաց կը դիմանի և երկուքն կը սկսին փողոցները թափառել: Բիշ ատենէն պառաւին արևը կը մօտէ իր մարը. և իւլիանկա չի մոռանալով իր խնամակալին անբաւ բարեբն, ծաղիկներով կը զարդարէ անոր գերեզմանը մրմնջելով իր հոգւոյն այն աղօթքները, զոր պատաւէն սորված էր: իւլիանկայի

ինչպէս ծագուեալ՝ նոյնպէս վերջն անյայտ մնայ: — Վիլիս թարգմանութիւնը դիւրահասկանալի լեզուով եղած է: Փայով հեղինակութեան, չենք կրնալ ըսել, որ վէպս հետաքրքրական լինելէ զուրկ է: Եւ մէկուրի այս գործն ինչէն շատ պատկերներով բայց թափուր ստուերէ և զոյնէ. այդ զգալի կ'ընէ վիպասանութեան անգրաւիչ լինելն: Զգայուն և սրտաշարժ նիւթ մըն է վէպն, որուն մէջ այդ երկու հոգեկան յատկութիւնը դուրս չեն ցատքեր: — Աւելորդ հրատարակութիւն մը չէ վէպս. այլ պիտի ունենայ իր բարոյական օգուտն. ներշնչելով ընթերցողաց՝ ջրիստոնէական վեհմ առաքինութիւններ և աշխարհիս ունայնութիւնը, փառքն՝ և անոր տխուր վերջալոյսը, սնանկութիւնը:

Հ. Ս. ԵՐԵՎ.

2. Համալսարան. Մեր ստացած վերջին երկուորեակ Համալսարանի Մայիս և Յունիս 5—6 թիւերը՝ ընտիր նիւթերով ճոխացած են: Ահաւասիկ համառօտ տեղեկութիւն մը ասոր պարունակած հատուածոց վրայ:

Առաջին գրութիւնը Պ. Միսաք Պաղտատաբեանի Ալլանկիւնէր են մի լրագրական հրապարակի մասին: Հոս կը պարզէ թէ ինչպէս զրոգներէ մէկ մասը հացի խնդրոյն համար գրիչ ձեռն կ'առնեն. ոմանք անտարբերութեամբ իրենց գիտցածին չի գիտցածին վրայ՝ վայրկեանական տպաւորութիւններու ազդեցութեամբ գրիչն կը շարժեն. իսկ ոմանց համար ալ, կ'ընէ, իմաստակ և ինքզինքնին համայնազէտ կարծելով հրապարակ կը նետուին՝ ընկերութեան մտաւորական և բարոյական զարգացման զեկալար հանդիսաւ նալու նպատակաւ, և այլն: Արդեօք բան մի երևնալու կամ ըլլալու համար:

Այս առաջնորդական յօդուածին կը յաջորդէ Պ. Մոզպետի «Արուեստը գրութիւնն» ներու մէջ՝ վերտաքով մի գրութիւնն, որ շարադրութիւն լաւ սորվելու համար մեծապէս կը նպաստէ: Այս գրութեան ամբողջութիւնը, և թէ աւելի ճոխացնելով՝ գիրք մը ձեւանալու ըլլայ՝ ընտիր գործ՝ պատուական գասագիրք մը կարելի է լինել: — Հոս

կը կարգանք արեւոտ ծագման նկարագրու-
թիւնը, (ժ. ժ. Ռուսոյն թարգմանեալ) և
անոր Յատակագիրը: Ապա Կենդանագրի մը
Հական յատկութեանց վրայ կը խօսի, ու
«Օրինակելի մարդը» վերնաբերոյն տակ՝ պարզ
և բնորոշ շարագրութիւն մը կը ներկայացընէ,
ի վերջոյ գնելով նաեւ այդ նիւթիս յատա-
կագրին՝ որ է Հետեւեալը.

1. Ֆիզիքական յատկութիւններ (Հա-
սակ, գրաւիւ, դիմագծութիւն, արտաքին
պարզութիւն):
2. Մտաւոր և Բարոյական յատկու-
թիւններ, (Միջին զարգացումով միտք մը,
բնական բնորոշականութիւններ, կշռող ի-
մացականութիւն, ուղղադատութիւն,
ուսման սէր):
3. Բնտանիքի սէր (յարգանք դէպ ի
ծնողքը, անձնութիւններէն դէպ ի իր եղ-
բայրները, քոյրերը, բարեկամներն ու աղ-
ջակները, կաթողիկէ սէր դէպ ի իր կիսն
ու զաւակները):

Ասիկ վերջը կը զանազանէ գրական նկա-
րագրութիւնը գիտական նկարագրութենէ,
վայելչապէս մէջ բերելով բուսաբանին խօսե-
լիքը ծաղկի վրայ և բանաստեղծին ըսելիքը
առուակի մը եզրը գտնուող՝ նոյն ծաղկին
վրայ:

Երբորդ գրութեամբ տեղեկութիւն կու տայ
Քաղղիոյ մէջ գտնուած բարձրագոյն ուսում
նարանաց վրայ:

Զորբորդ գրութեան մէջ Պ. Գարեգին Մե-
ծատեռեան՝ ընտիր ոճով մը՝ Պ. Լուսուսո
Կոլսոի՝ իւր ողբացեալ Հմուտ վարժապետին
վրայ գիտական կենսագրութիւն մը կ'ընէ:

Պ. Միսաք Պաղտատարեանի՝ այս թեր-
թիս մէջ դրած Զեւարջման Բ. ուսումնա-
սիրութիւնը՝ որ անդամազննական Հատուած
մ'է և կը նկարագրէ «Կեանքի գաղափարը և
սահմանը. — բշխը, իր կազմութիւնը, կեն-
դանականութիւնը և քաղմանալոյ գնահատման
եղանակները. — Կենդանիներու ծագումն ու
աստիճանաշար առաջացումը. — բշխը և
մարդը»:

Ամենօգտակար է Հայ ուսուցիչներուն Հա-
մար կրկին և կրկին կարդալ Պ. Արամիւն՝
Ֆրանսացի դաստիարակներու Համար եղած
դասախօսութենէ մը ամփոփած Մանկավար-
ժական գրութիւնը, որ Հետեւեալ բնաբանը

կը կրէ. Բնական և բնապատմական գի-
տութիւններու ուսուցումը մանկական վար-
ժարաններու մէջ: (Այս գրութիւնս առանձին
ալ կը ծախուի. գինն է 40 սանդիմ):

Փորձով տեսնուած է որ յիշեալ գիտու-
թեանց դաստանգութեանց միջոց շատ աւել-
լի օգտակար կ'ըլլայ մարդ աշակերտացը
երբ պարզ ոճով, և նոյն իսկ ռամկական կամ
իրենց ծանօթ տանկերէն անուններ գործա-
ծելով զասերը բացատրէ, քան վարդապետա-
կան և խրթին ուսումնական բառերու բազ-
մութեամբ տղոց միտքը խճողէ: Հարկ չի
կայ ստիպել զիրենց որ դասապրքին կա-
պուած՝ անոր պարունակութիւնը բառ առ
բառ սորվին: Այլ կարեւոր է՝ իրենց ուս-
մունքը և գիտութիւնները սիրելի ընելու Հա-
մար ամէն միջոց բանեցընել. տրուած դա-
սին վրայ Հետաքրքիր վէպիկներ պատմել,
հարեւոր ծանօթութիւններ տալ, պարզել իւ-
րաքանչիւրին զարմանալի յատկութիւնը՝
ընտանի և պարզ ոճով, Համարձակութիւն տալ
աշակերտաց որ իրենց առարկութիւնները,
Հետաքրքիր Հարցումները ընեն: Եւ յիշատի
եթէ իւրաքանչիւր բոյսի, Հանգի, կենդանւոյ
և այլ իրաց՝ իրականը կամ պատկերը ցու-
ցուի և փորձը ըլլուի, աղաք արդէն իսկ
յասերնին սորված կ'ըլլան:

Պ. Արամ՝ շատ լաւ կ'ընէ եթէ ստեղծ ուղի-
օրինակ գրութիւններով օգտակար Հանդի-
սանայ մեր ուսուցչական մարմնոյն:

Պ. Գ. Մեծատուրեանի Կամիլ և անոր
պարունակած տարրաբանական նիւթոց վրայ
գրած գիտական Հատուածն ալ շատ խնամ-
քով պատրաստուած է և ամփոփ տեղեկու-
թիւն կու տայ՝ մարդու Համար անդարտ
և բազմօգուտ Հեղանիւթիս մասին: Միայն
քիմիական բառերու գործածութեան մէջ Հա-
մածայն չենք գտնուիմ՝ որովՀետեւ յիշեալ
պարունը՝ շատ անգամ՝ փոխանակ Հայերէ-
նի՝ Ֆրանսերէն անունականութիւններ կը
գործածէ: Մինչդեռ արդէն Հեղինակութիւն
կազմող մի քանի բառապրքերու մէջ անոնց
ծիշտ նշանակութիւնը ունեցող բառեր կը
գտնուին: — (Այս նիւթիս վրայ ուրիշ առթիւ
կը խօսինք):

Ամբերկոյ Համալսարանը գիտականը և

գիւտերու հանձար Նիքոլա Թէսյա Վաղուան
Մարդկութիւնը վերնագրով համալից յօ-
գուած մը գրած է: Պ. Մոգ-Պետ Ռշվի-
տէ Ռէվիէ գայն ամփոփելով գովելի ծա-
ռայութիւն մը մատուցած է մերայնոց: Ըն-
թերցողը ակորովելով պիտի կարգայ այս գրու-
թիւնս, որովհետեւ հոս ամբիկացի հեղինակը
կը պարզէ թէ ինչ կերպով ապագայ մարդ-
կութիւնն աւելի բազմաթիւ, մտքով և մարմնով
զարգացած և առողջ կրնայ ըլլալ եթէ Աշ-
քոհական և գրողի ըմպելիներու գործածու-
թիւնը խիստ չափաւորէ. ըմպելի ջուրը՝ պա-
րունակած մանրէներէն եռացմամբ կամ եւ-
րեկարականութեանց ամլացքէն՝ որովհետեւ
շատ տեսակ հիւանդութեանց սերմունքը ջու-
րէն կը փոխանցին առ մարդիկ: — Խաղը,
շահասիրութիւնը, տենդաութիւնը մարդ-
կային զանգուածին տկարանալուն պատճառ-
ներ են՝ կ'ըսէ. նոյն իսկ տգիտութիւնն՝
մարդկային ամբոխին բազմամասուն աղբիւր
է: Հապա, «Ամաբարութիւնը, որ հիւան-
դութեան և մահու ծնունդ կու տայ, ոչ միայն
կործանարար է այլ և անբարոյական: Ա-
յսականութենէ հետք պահելով մեր մարմինը,
մեր անձը, իբր ընծայ մը գայն պատուած
կը լինինք. ու այս տեսակէտով, ո՞վ որ ա-
ռողջապահութեան օրէնքները կը պահէ յար-
գանքի գործ մը ըրած կը լինի: Բարոյա-
կանի մոռացումը հաւասարապէս սոսկալի
չարիք մ'է, որ մի և նոյն ատեն կը թու-
նաւորէ մարմինը և հոգին և որ, ինչ ինչ
երկիրներու մէջ, կը պակեցնէ մարդկային
կոյտը, ամբօխը»: Պ. Թեոյա, Միսկոպու-
թեան պակասութեան հատուցած չարիքին
վրայ խօսելով, կ'ըսէ թէ «Միլիոնաւոր մար-
դիկ կը մեռնին, ամեն տարի, առ ի չգոյէ
կերակուրի և այլպէս կը նուազեցնին ամբո-
խին թիւը. . . . Խօսքս սնունդի բացարձակ
չգոյութեան վրայ չէ, այլ առողջ և ճշմար-
տապէս սննդաւոր կերակուրներու պակա-
սութեան վրայ. . . . Լաւ պիտի լինէր, ա-
պահովաբար, բանջարեղէններու արտադրու-
թիւնը աւելցնել, և ես անոնցմէ եմ, որք
կը խորհին թէ Բազակերտէնքն միայն
բարեբար հետեւանքներ կրնայ ունենալ՝
կոռելով կենդանիներու միսը ուտելու իրա-

պէս բարբարոս սովորութեան դէմ: Այսօր
ապացուցուած է որ մարդը կրնայ կատա-
րելապէս գոհանալ բուսական սննդատուութեամբ
մը, առանց իր գործարանաւորութեան և աշ-
խատութիւններու ֆեասելու». և այլն:

Ուստի ինքը կ'առաջարկէ մեր սննդառու-
թեան մէջ, արմատական բարեփոխութիւն
մ'ընել, զարգացնել երկրագործութիւնը: Եւ
լեքտրականութեան միջոցով սերմանելի հողը
բորակածելով հարստացնել բեղմնաւորել՝ ու
որոյ մերենայքը արդէն հնարած է, սակայն
պէտք է կատարելագործել, և այլն:

Պարոն Նշանի Ռեանդարեանքեան ա-
պագան անուանած գրութեանը մէջ, ցրտառ-
բեան, ջերմառեան և եղջերայակաճեան
բժշկութեան համար ունեցած օգտակարու-
թեանց վրայ կը խօսի. կը բացատրէ այս
գրութեանց առաւելութիւնը, կը ծանօթա-
ցնէ անոնց հեղինակները: Հետաքրքրական
է կարգալ Նիւ-Էօքսի Տօք. Սփրակի Ջեր-
մարուսութեան եղանակը՝ որ յօդացաւու-
թիւն ունեցող աղջիկ մը 20¹⁰ ջերմութեան
նոթարկելով բժշկած է:

Յէ-Շէ-Սա. ստորագրութիւն ունեցող
Պարոն մը Նիկարիս Ռաբէն վերնագրոյն տակ՝
Ալվազովսկիին ծովանկարի մը իւր վրայ
ներգործած ապաւորութիւնը կը բացայայտէ:
Հրուշան ալ վերլուշումներ բռնելով էջ մը
բանասանդութիւն կը ներկայացընէ:

Պ. Յովսէփ. Շաւարշ Գեղազայն ճաճոյքը
վերնագրոյն տակ կը գետեղէ, Փրօֆ. Վար-
պետեանի՝ ուր դարոցի հետեւող հոգեբան —
իմաստասիրին՝ այլ և այլ երկասարկաց
հարցմանց վրայ հոգեբանական գրուցաւորու-
թիւն մը՝ որ շարունակելի ըլլալուն համար
վերջնական եզրակացութիւնը իմանալու հե-
տաքրքրութեան մէջ կը ձգէ գմարգ:

«Մեր ետր քերթերը և աներ քննադատ-
ները» անուանուած քննախօսական հա-
տուածը խմբագրութեան արդիւնք է՝ որոյ
մէջ կը պարզէ այլ և այլ խնդիրներ մեր հրա-
պարակագրական կացութեան և մի քանի
խմբագիր հանդիսացող անձանց վրայ:

Համախառնի մէջ նորութիւն մ'է Պատմ-
կերտալարդ Փարիզու «Արտաշեստաճանդէսը»
վերնագրով յօդուածն, որ 16 էջեր բաղ-

կացած է և առանձին գրքով կը ծախուի, գինը 1 Ֆրանք. 12 բնտիր պատկերներ կը բաշխուիկէ որոնք կը ներկայացընեն նո-
րաշէն պալատներ, զոհակներ, Ալեքսանդր Գ.ի կամուրջը: Հեղինակը հոս կը խօսի Արուեստահանգիսին երեք գլխաւոր մասանց վրայ՝ որք են թրօքատէրօ, Շան-տը-մարս, Սէնի եղբը: Համառօտ տեղեկութիւններ կու տայ ցուցահանգիսին ընդհանուր շրջապատ-
կերին, գաղթականութեանց պալատներուն, և Ազգաց փողոցին վրայ: Գրութիւնս կա-
տարեալ կրնար ըլլալ եթէ պարունակէր նաեւ աշխարհահանգիսին յատկապէժ պատկերն և անդ մատնանիշ ըլլուէր՝ հեղինակին նկա-
րագրած իւրաքանչիւր տեղերուն գրուած դիրքը:

Հ. Ն. ՏԻՐԱՅՈՒՆԱՆ

3. Տղոց կրօնագիտութիւնը. — Ընտիր ոճով գասագիրք մ'է, յորում հեղինակը կ'ուսուցանէ կրօնական կարեւորագոյն գի-
տելիքները, կրօնագիտութիւնը երեք մասանց բաժնելով. Ա. Մեր հաստալիք ճշմարտու-
թիւնները. — Բ. Մեր կատարելիք պարտե-
րը. — Գ. Սրբարարութեան միջոցները:

Գրքուկին գլխաւոր առաւելութիւնն են գի-
տելիքները՝ որ կու տան աշակերտաց՝ կրօ-
նագիտութեան վերաբերեալ մատենագրա-
կան, պատմական, ծիսական, աշխարհագրա-
կան շատ մի տեղեկութիւններ: Կը հետա-
քըքրեն զմեզ կէտերն՝ յորս կը տարբերին մեր էջմիածնական նշանքը:

Համեմատաբար ուրախլի է հեղինակին վարմունքը ասոնց նկատմամբ. յէջ 29 կը գտնենք «Քրիստոս երկու բնութիւն ունի» վախճուած բացատրութիւնը, թէ և Քաւա-
րան անունը ոչ՝ բայց վարդապետադոքտինը կ'ընդունուի, ներելի մեղքը սահմանած ժա-
մանակ (յէջ 107), Հետեւելով կաթողի-
կէ քրիստոնէականներուն, Մի, սոսքբ, ա-

ռաքելական¹, ընդհանրական կը գտնէ էջ-
միածնական եկեղեցին: Թէջ 132 ալ՝ մկրտու-
թեան շատիկական բանաձեւը կը գտնենք փոխանակ հայկականին. սուրբ աստիճանաց մէջ մոռցուած է Կիսասարկապոսադոքտինը, վերջին օժոռնը, — որ փոխանակուած է հի-
ւանդաց խորհոյցին (== հիւանդի վրայ կա-
տարուող աղօթքներն և խորհուրդներ), — ի հնուց հայ եկեղեցին չընդունուած սովորու-
թիւն մը նկատուած է, (էջ 158). մինչդեռ Կորին կ'ըսէ, (էջ 41, տպ. 1894), «Թե-
րորդ ժամու աւուրն, ի պաշտօնման անոռ-
շանոռ իւղոյն, հանդերձ աստուածանայ աղօթիք՝ ձերունդն (Ս. Սահակ) ի Քրիս-
տոս աւանդեալ», Եւ Յովհան Օձնեցին, (ժա կանոն). «Արժան է զհիւանդաց զէջթ քահանային օրհնել, ըստ իւրում աղօթիցն, և ըստ բաւականութեան պահանջելոյ ժա-
մուն պիտոյից»:

Լեզուական տեսակիտիւ՝ փափաքելի էր եկեղեցիի, հոգիի» փոխանակ՝ տեսնել «և կեղեցւոյ, հոգւոյ», որ պիտի չփնասէր զգրու-
կին լեզուական պարզութեան. Գողգոթա պիտք էր, — նոյն իսկ աւետարանչաց ստուգաբանու-
թեան համեմատ, — «Գանկի տեղ» Թարգ-
մանուիլ, ոչ թէ «Գանձի» որ անշուշտ սուր-
գրական սխալ մը պիտի ըլլայ:

Կը ձայնակցինք հեղինակի «Երկու խօսք»ին (տես զգրքուկին ետեւը), ծնողքնե-
րը յորդորելով որ փոյթ տանին մանկանց կրօնագիտութեան մասին:

Մ. Գ.

4. Ալլաւի Դերուսի. Հեղինակութիւն տիեզերահռչակ Վիկտոր Հիկոյի, և Թարգ-
մանութիւն (ուսերենէն) Ա. Միխիլարեանի: Հրատարակուած Ա. Պօղոսեանի գումարով (Տերօղ հրատարակութիւն) Տպ. Թիֆլիս 1900. Գինն է 15 կոպէկ:

1. Առաքելականութեան խնդիրը դիտական կերպարանք մի եւս ունենալուն համար, կը հարցընենք. Ս. Ղեւոնդիոսի (+ 193, տես Այ-

բարատ, 1899 զեկտ.) ո՞վ յաջողեց, և ո՞վ Մեհ-
րուսեանայ (230-260). Ինչո՞ւ Ս. Գրիգոր Լու-
սաւորէ ի Կեսարիա ձեռնադրուեցաւ:

Հիւկոյի ընտիր գործերէն մին է, որ Հայերէն լոյս կը տեսնէ: Տարւ մասանց բաժնուած վէպ մըն է. ամբողջ վիպասանութեան նիւթերն են մի աւագակի եւ մի եկեղեցական բարի ծերունոյ նկարագրութիւնն: — Վ. Հիւկոյ իր գրչի խաղաղ՝ շատ պարզ ոճով կը պատկերէ աւագակը, անոր գիմանկարն եւ գեեստներն: Հիւկոյի այդ թշուառ առարկան, որքան եւս մի վատ գործ կատարած լինի, բայց ընթերցողն կը խղճայ անոր վրայ: Թափառականը պահպուէ պահպու ման հոս գայ, կ'աղաչէ բան մ'ուտել եւ քիչ մը հանգչիլ, բայց ոչ որ կ'ընդունի անոր առաջարկը: Գիշեր ատեն նա իր ճանապարհը կը շարունակէ, տան մը դուռը կը զարնէ ասպնջականութիւն կը խնդրէ, անկից ալ կը հալածուի կոպտաբար. կը գտնէ դատարկ խրճիթ մը, հոն կ'երթայ հանգչելու, եւ քիչ ատենէն անոր գազան տէրը՝ կատաղի շուն մը վրան կը հասնի, եւ գայն կը հալածէ: Գեղ ի գիւղ անծանօթ եւ ամայի վայրերն կը գիւնէ, քը հեռանայ բնակարաններէն, փողոցներէն, կը հասնի գաշտերուն եւ մօտենալով եկեղեցւոյ մը, անոր բակին մէջ գտնուած քարէ նստարանի մը վրան կ'ուզէ հանգչիլ, եւ ահա եկեղեցիէն դուրս կ'ելլէ մի պատու եւ կը զթայ վրան՝ փոքրիկ ողորմութիւն տալով իրեն, կը ցուցնէ Մերիէ եպիսկոպոսի բնակարանը, եւ զինքը կը յորդորէ հոն պիմելու: Հիւկոն մանրամասնօրէն կը գրէ այդ բարի եւ արդար եպիսկոպոսին վարքը, կը նկարագրէ անոր կենցաղավարութիւնը, առարկնութիւնները, եւ անոր բնակարանը. յետոյ հոն կը հասցնէ այդ ամենէն հայածեալ աւագակը, տասնութին տարուան բանտարկեալ ժան վալժանն (այս է աւագակին անունն): Մերիէ եպիսկոպոսը շատ սիրով կ'ընդունի այդ թափառական Հիւրը. տեղան եւ անկողին պատրաստել կու տայ, ի միասին կը ճաշեն եւ յետոյ վալժանին բարի գիշեր մաղթելով ինքը կը հեռանայ: Վալժան չափազանց յոգնած լինելով, առանց հանուելու կը տարածուի իրեն համար պատրաստուած անկողնոյն վրայ: Վ. Հիւկոյ կը պատմէ թէ ինչպէս եւ ինչ պատճառաւ ժան վալժան կը բանտարկուի եւ երկար ատեն բանտի մէջ կը մնայ:

եւ վէպին այս մասն որ ընթերցողաց ամենէն հետաքրքրականն է վիպասանութեան ամենէն վերջերն դրուած է, անշուշտ ընթերցողները աւելի հետաքրքրուին համար: — Գիշերուան ժամը Չին ժան վալժան կը զարթնու, տեղիցը ամէն խոր քնոյ մէջ են, կը կողպտու տան արծաթեայ սպասները եւ խոյս կու տայ. բայց շուտով ստիկանութեան ձեռքն կ'իյնայ: Երեք քաղաքապահ զինուորներ զժան վալժան քաշկրտելով, եւ պիսկոպոսին առջեւն կը հանեն: Բայց այն բարի ծերունին կ'արդարացնէ աւագակը եւ զինուորներն կ'արձգէ. եւ սր զարմանալին է, իր տան մէջ ուրիշ մնացած արծաթէ սպասներն ալ վալժանին կը յանձնէ՝ իրեն ուղորմութիւն: — Վիկտոր Հիւկոյի այս վիպասանութեան ոճն բնաւ ձող չէ, պարզ գրած եւ շատ բնական. տեղ տեղ պատմութեան կրկնութիւններ կան, որ անշուշտ հետեւողութիւն մըն է հին դասական հեղինակաց եւ ոչ թերութիւն մը կամ աւելույթանութիւն: Վիպասանութենէն, ընթերցողը պիտի օգտուի՝ անյնշաշարութեան, աղքատասիրութեան, հեղութեան, խնարհութեան օրինակ ածնելով, եւ եթէ Հրատարակչական ընկերութիւնը այսպիսի օգտակար գործերով շարունակէ հասարակութեան ծառայել, այժմէն Հայութիւնը անոր երախտագէտ ըլլալու պարտաւորութիւնը կը զգայ:

Հ. Ս. ԵՐԵՄ.

5. Նոյեմ. հասար Ա, տետր Ա. Ի Կ. Պոլս. 1900:

Սա «բանասիրական, ուսումնական եւ մանկավարժական» տետր մ'է, զոր յարորդաբար պիտի հրատարակէ Յովնան Գ. Փալապանաց Կ. Պոլսոյ: Հասած է մեր ձեռքը Ա. տետրն, ուսկից կարելի է գուշակել թէ կարեւոր եւ օգտակար ձեռնարկ մ'է ազգին մտաւոր զարգացման համար:

Նիւթն իւր առաջին յօդուածին մէջ, կ'ուզէ ապացուցանել թէ ՉՕԻԷ դարու մէջ մտեր են: Արդի շատ թերթերու մէջ դրուեցաւ սոյն խոդոյն վերայ, եւ այժմ ուսումնական աշխարհին մէջ ամէն ոք, սակաւ ինչ բաց-

առուժեամբ, կ'ընդունի թէ զեռ 20րդ դարը սկսած չէ: Կրնայինք այստեղ այլ ծանրա- կշիւ փաստերով ապացուցանել տոյն ճշմար- տութիւնը. բայց հարկ չհամարեցանք զրա- խօսականի մէջ, որուն նիւթին զուրս է:

Կարգալով « Նախապատմական մարդը » վերնագրով յօդուածը, որոյ մէջ տարուինակա- նութեան կարծիքներ կը յայտնուին, չլրցայ բնաւ հասկընայ թէ ինչպէս տարուինականու- թեան ջատագով հանդիսանալէն յետոյ, նոյն թերթին մէջ յայտնել էր, թէ « Հայոց եկեղե- ցին մի արեգակ է, որ բնաւ բիծ չունի, այլ ունի լոյս և ջերմութիւն, որով կարող է մտքերը լուսաւորել և սրտերը ջերմացնել... »: Ի՞նչպէս կարելի է, եղբայր, առանց այդ ամբիծ արե- գակն կործանելու, ընդունել նոր կենդանա- բաններու այդ կարծիքն: Եթէ այդ յօդուածը տղայոց համար գրուած է, բաց ի նոցա միտքը պղտորիչ, ուրիշ բանի չպիտի ծա- ոայէ: և արդէն այդ յօդուածով նոքա մարդ- կան ժագման վերայ որոշ գաղափար չպիտի կրնան կազմել, ինչպէս յայտն անգիտու- թիւն կը խոստովանի նոյն իսկ գրողը. այլ իւր քրիստոնէականի մէջ սորոտածին վերայ մշուշ պիտի սփռուի: Իսկ եթէ գիտնոց հա- մար է, շատ անկատար գրութիւն մ'է. վասն զի չունի մէջը որ և է զրական և համոզիչ փաստ մ'իսկ: Լաւագոյն չէ՞ր՝ փոխանակ անշահ և նոյն իսկ ֆեստակար անուրջներով լեցնելու երկու թուղթ, օգտակար և կարեւոր նիւթերու նուիրել զայնս: Միթէ այդպիսի նիւթերը կը պակսին:

« Անգլիացի ուսուցիչներն և ուսանողները » կարեւոր յօդուած մ'է, զոր թարգմանած է զաղդէրէնէն Ա. Ն. Թ.: Օրինակները աւե- լի կ'ազգեն քան վարդապետութիւնը. ուստի, ազգին մեծ ծառայութիւն մատուցած կը լի- նին անոնք՝ որ օտար ազգաց ընտրելագոյն սովորողթի, բարգաւաճման միջոցները, գե- ղեցիկ և գիտնական գրութիւնը թարգմա- նութեամբ կը ծանօթացնեն նմա. բայց միշտ որոտ թողլով այն ամէնը որոց թոյնը՝ փոր- ձերը յերեւան հաներ են: Պէտք է որ մեր ազգը որչափ աւելի տկար է և հիւանդ, այն- չափ աւելի զգուշանայ ֆեստակար կերակուր- ներէն, և ընդ հակառակն միշտ անդաբար-

ները փնտռէ: Այս ընտրութեան մէջ ան- հրաժեշտ է փորձառու խոհականութիւնը. պէտք չէ՝ կուրօրէն գրկաբաց ընդունել ինչ որ նոր է, և զարձեալ պէտք չէ՝ յախուտն մերժել ինչ որ նոր է. երկու ծայրերէն եւս պէտք է զգուշանալ:

« Գրի և ընթերցանութեան ուսուցմունք » վերնագրով յօդուածը, զոր գրած է Գ. Ա. Մալաթեան, կը պարունակէ իւր մէջ ընտիր ընտիր էջեր տղայոց միտքը զարգացնելու և զգայարանները սրելու նկատմամբ, բայց չլրցանք իմանալ թէ նիւթին հետ ի՞նչ վե- րաբերութիւն տեսնելով, կը սկսի բացատրել շօշափիշեաց, ճաշակեղեաց, հոտոտեղեաց, լսեղեաց և տեսանելեաց գործարանք և զոր- ծողութիւնը:

Ամենաօգտակար յօդուած մ'է Յ. Թ. Հինդլեանի « Խրագիտութեան կարեւորութիւ- նը և դասաւանդութեան եղանակը »: Շատ զեղեցիկ, շահաւէտ և իմաստուն խորհուրդ- ներ կու տայ հայ մանկութեան միտքը սրե- լու, դիւրաւ սորունցնելու և ուսումը և վար- ժարանը կախարդիչ ընելու համար: Մո- րա, ինչպէս նաեւ Մալաթեանի յօդուածին մէջ, դասաւանդութեան արդի ընտրելագոյն գրութիւնը կը բովանդակուին: Սոցա եր- կուքին նպատակն է, ի սկզբան տղայոց միտքը չխճողել զեռ անպէտ դաղափարնե- րով. բառեր չսորունցնել, որոց իմաստը զեռ չեն ըմբռներ. այլ նոցա սորուած առարկային սրտաքթին և ներքին յատկութիւնը բացա- տրել. նիւթականով սկսել և աննիւթական աշխարհին մէջ բարձրացնել: Տղայոց գի- տութեան հետաքրքրութիւնը զրգով և ոչ թէ սանձել. ուսուցանել նոցա ամենասովորական բաներու մէջ իսկ պատճառաբանել, պատ- ճառը փնտռել. որով սակաւ ժամանակի մէջ ըստ բաւականի զարգացած կը լինի նորա միտքը տրամաբանութեամբ, անամբ կրնայ շատ գիտութիւնը ստանալ, կրնայ բնութեան շատ երեւոյթներու պատճառն անձամբ գտնել առանց զբեքու գիմելու:

Մի խօսքով, ընդհանրապէս հետեւելի են Նիւթին առաջարկած խորհուրդները և զրու- թիւնները՝ մանկութեան միտքը կրթիլու և զիստական սերունդ մի ստեղծելու համար:

Բայց չմոռանա՛ք ըսել որ կատարեալ մանկավարժութիւն լինելու համար կը պակսին մէջը ոչ սակաւ կէտեր, որք անտարակոյս յաջորդաբար Նիւթին յաջորդ էջերը պիտի կազմեն :

Կը յուսանք որ այս ամէնը անթեւ իղձեր չպիտի լինին . և ոոցա թեւեր առողջ պիտի լինի եռանդուն ազգութեան համամասնութիւնը : Յիրաւի, ինչ գեղեցիկ բազմ մ'է մեզ աւանդու համար՝ եթէ մանեան մեր ամէն դպրոց-ներու մէջ սոցա նման օգտակար նորութիւնք . որով աշակերտք իրենց առողջութիւնը պա-հելով հանգիւրձ, սակաւ ժամանակի մէջ շատ բան պիտի սորուին և պիտի դիտնան յաւանայնի աստիճանաբար բարձրանալ, շնորհիւ ուսեալ, լուսամիտ և եռանդուն վարժապետաց : Դժուար չպիտի լինի զթէ կ. Պոլսոյ դպրոցներու մէջ ծաւալել նոցա յղացած խորհուրդները, միայն թէ չպակսին խոհեմութիւն և անձնանկրութիւն :

Զ. Ս.

— 3300003 —

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շար- տես յէջ 373)

Մ Ա Ս Ն Բ

ԳԼՈՒԽ Բ. — Արուեստը :

1. Մեր արտաքուստ ընդունած տպաւորութեանց կամ ըստ մեր ձեռնհասութեան անոնց զուգահրութեանց, կ'ամ մեր մտաւորական յղացմանց արտայայտութիւնն աւրուստ կը կոչուի :

Արուեստագիտական արդիւնք առաւել կ'ամ նուազ արժանիք կ'ունենան՝ ըստ որում այդ տպաւորութիւնք՝ կ'ամ զուգահրութիւնք կ'ամ ստեղծմունք աւելի կենդանի կ'ամ ազգու են և ըստ որում զանոնք աւելի կ'ամ նուազ յաջողութեամբ կ'արտայայտենք :

2. Նոյն իսկ նախապատմական դարուց թուած հետքերուն մէջ, կը գտնենք մարդու գէպ յարուստ ձկտումը : Ի սկզբանէ անտի իւր այս ձև կամամբ մանաւանդ տարբեր կը թուի նա կենդանեաց դասէն՝ որոց ուրիշ կողմանէ համակարիք է : Օրէնք՝ հաստաւորութիւն չունեցած՝ արուստ մ'ունէր : Քարայրներու խորն իսկ՝ ուր կ'ապաւինէր ինքզինք պատսպարելու համար վայրենի գաւանաց յարձակումներէն՝ իւր նետերուն և գայլախաղէ վանակներուն վրայ կը գտնենք փորագրեալ գորգեր, որ անտարակոյս այդ գէղեցիկուն ամբողջութիւնն աւելցնելու չէին նըպատեր : Ասոնցմէ զուրս կը գտնենք նախնական մարդէն դառնականութեալ մանեակներ, ապառնշմաներ, օգեր որ իրենց անյայտ ձեւին տակ ալ՝ կը յայտնեն մարդու մէջ գեղեցիկին տնէշ մը, որ զգացմամբ միայն չբաւականանալով՝ արտայայտել կը փորձէ :

Հիմակաւն վայրենիներն ալ որ քաղաքակրթութեան տեաւկետով մեզմէ դարերու հեռաւորութիւնը կը պահեն՝ նոյն զգացումները կը յայտնեն իրենց մարմնոյն վրայ բրած կտրուածներով՝ իրենց գանկի մարթին մէջ բոյսեր գետեղելով, վերջապէս փախլուսն աւարկայից համար իրենց ցուցած հիացմամբ :

3. Մեր արուեստագիտական յայտնութեանց ու զարգացման նպատող՝ երկու զբաւար կարողութիւնք կ'ան. մեր նմանութեան բնագոյր և վերլուծութեան ոգին : Առաջինը զմեզ կը պրզէ մեր շուրջը գտնուող երեւոյթներուն նմանելու՝ յորմէ երեւան կու գան արուեստին առաջին տարերք . երկրորդը զանոնք մանր քննել տալով՝ և դատակարգերու խմբելով, գանոնք զանազան ճիւղերու կը բաժնէ և կը զարգացնէ :

4. « Մարդ նմանող է՝ կ'ըսէ Լամարտին՝ որովհետեւ կատարելագործելի է » : Նմանութեան բնագոյրն՝ ամենէն ակներեւ ազդեցութիւնը կը նշմարենք վայրենեաց և երախայից վրայ, որոց վրայ գեւ չեն զօրեր քաղաքակրթութեան զաշնադրութիւնները, որք՝ այսու մարդկութեան նախնական պայմանը կը պատկերեն մեզ : Հաւանական է որ երկուսու մարմնոց՝ ալեւաց կ'ամ հնձոց ներկայ-